

▶▶▶ (El nem hangzott) gondolatok ...

Köszönjük az impozáns alma mater, a múlt nagy szelleméből eredő, lelket gyógyító kisugárzását, amely a mi korosztályunkat ért súlyos megrázkódtatások, nevezetesen a háború borzalmas élményei, a megszállások, kitelepítések, vagyonekborzások, iskolai nyelvváltások, nemzetiségi és emberi meggyalázataink legtöbbször kibeszélhetetlen lelki sebeinek enyhítésére, ha lehet, gyógyítására a legjobb gyógyírt jelentette.

Utunk végcélja felé – a költő szavaival „vissza a csendbe” – közeledve mit mondhatnánk még a szűk keretek szabta lehetőségek között? Sajnos, sok nyugtalanító körülmény jelzi, hogy jövőnk ezután sem lesz kéjtudás. Nagyon komoly feladatokat hagyunk az utánunk jövőkre, akiknek felkészítése, úgy érezzük, nem mindig kellő körültekintéssel történik. A bőven kínáló, körülöttünk lejátszódó eseményekből sem jutunk el a megfelelő következtetéseikig.

Az immár legendás hírű Bőjte Csaba atya mondta valahol, hogy „Isten legbecsesőbb ajándékát gyermek formájába szokta csomagolni”. Ez a mondás a mi helyzetünkre értelmezve is nagyon elgondolkodtató lehet.

Gyermek nélkül ugyanis a legtegyetkészebb tanárokkal teli, legkorszerűbb iskola is elveszíti értelmét. Kérjük tehát a Jóistent, hogy kisebbségi létünk annyi inséges éve után végre halmozzon el bennünket sok-sok ajándékkal. A biztosabb siker érdekében persze fogadjuk meg ősünk jól ismert tanácsát is: „ember segíts magadon, s az Isten is megsegít”.

Sajnos, a jelen lévők többsége már egyre kevésbé lesz képes ennek tettelesen is megfelelni, ezért ez a „munka” is gyermekeinkre és unokáinkra marad. Viszont az unokák és dédunokák neveléséhez hozzájárulni nagyon is nekünk való feladat, amelyhez sok erőt, egészséget, türelmet és kitartást kívánok mindnyájunknak.

Komáromban, 2005. június 4-én

Dr. Viola Pál *

„...mi, magyarok néha túlságosan óvatosak, a szükségesnél toleránsabbak vagyunk. Attól tartunk, megsértjük a demokrácia alapelveit, ha a nyilvános nyelvszennyezés lehetőségét hivatalos módszerekkel korlátozzuk.”

Jakab István

Anyanyelv és magyarságtudat

Elhangzott az öregdiákok első Nagytalálkozóján Komáromban

Megértéssel fogadtam a találkozó szervezőinek felkérését, hogy itt ejtsünk néhány szót a nyelvről. Pontosabban nem is a nyelvről, hanem anyanyelvünkről. Ugyanis az anyanyelv a legerősebb alapja magyarságtudatunknak.

Mindjárt az elején megállapíthatjuk, hogy – elsősorban a tévéadásokban, színházakban, de magában a való életben is – eluralkodott a trágárság. Sajnos, ez utóbbi nem csupán nyelvi kérdés; ennek magatartásbeli alapja van: a valóságos élet jelenségei tükröződnek a színházak előadásában és bizonyos tévéműsorokban. Gondoljunk csak a szinte nyilvános csókolózásokra, férfi-nő kapcsolatok megnyilvánulásaira, s a bárhol elhangzó, fülünket sértő trágár kifejezésekre! Ezek, sajnos, nálunk sem hiányoznak. Kinek nem volt már olyan „élménye”, hogy akaratlanul is végighallgatta néhány tizenéves lány /! / élménybeszámolóját az utcán, parkban, autóbuszmegállóban? Vidám nevetés közben mesélték el egymásnak tegnap esti kalandjukat, nevükön nevezve a szerelem – vagy inkább kaland – műveleteit. Hányszor történik meg, hogy mi fordítjuk el szemérmesen a fejünket a nem nyilvános helyre való látvány miatt! S a film- és színházrendezők részben joggal védekeznek azzal, hogy ők a valóságot mutatják be, csak néha nem kellene ennek annyira naturalisztikusan történnie, mint mostanában szokás. A trágárság tehát valójában nem nyelvi kérdés, csak nyelvi vetülete van; itt a védekezésben az erkölcsi nevelésnek volna inkább nagyobb szerepe. Meglazultak a társadalmi normák. Gondoljunk csak az elszaporodott lopásokra, betörésekre! Persze ezek is összefüggnek

valamivel: az emberek létbizonytalanságával (munkanélküliség, hajléktalanság) vagy éppen a könnyű élet utáni vágyával. A védekezést tehát valójában a társadalmi élet javításával kellene kezdeni. Amit az iskola, a család biztosíthat, az egyenlő az ún. tüneti kezeléssel. Természetesen ez is több a semminél. Azt azonban leszögezhetjük, hogy közlésünk választékossága annak is fokmérője, mennyire becsüljük azokat, akikhez szólnunk.

Magyarországon már régebben szervezett harc folyik a nyelvi környezetszennyezés ellen: elsősorban a beözönlő fölösleges angol szavak, másrészt a nyilvánosság elé kerülő nyelvhelyességi és helyesírási hibák ellen. A cégtáblákon a magyar feliratok helyett sokszor angol szöveg jelent meg a külföldiek becsalogatása végett, az esetleges magyar szövegek meg a nyelvhelyességi és helyesírási hibákat terjesztették. Már 1992-ben ennek a kérdésnek szenteltek egy nyelvművelő konferenciát. Akkor én ott azt javasoltam, hogy hivatalosan ellenőrizték a nyilvánosság elé kerülő feliratokat. Ahogyan bizonyos feltételekhez kötik pl. az iparendelvények kiadását (szakmai képzettség stb.), ugyanúgy kössék nyelvi ellenőrzéshez a cégtáblák szövegeinek a nyilvánosság elé kerülését. A vitában nem reagáltak erre a javaslatomra, csak a folyosói beszélgetések közben hozták finoman tudomásomra, hogy minden olyan módszert kerülni szeretnének, amely valamiféle nyelvtörvényre emlékeztetne bárkit is. (Megjegyzem, akkor még a hírhedt szlovák nyelvtörvény sem létezett, csupán a francia nyelv védelmére hozott törvényről tudtunk.) De mivel a helyzet

►►► Anyanyelv és magyarságtudat

nem javult, hanem romlott, a nyelvészek a hatóságokkal összefogva mégiscsak harcot indítottak bizonyos frontokon (pl. a reklámozásban) a nemkívánatos idegen elemek és hibák ellen. Bizonyára emlékeznek azokra a nyelvi vonatkozású tévéműsorokra, amelyekben Grétsy László és Balázs Géza szavá tette a feliratok hibáit. Öt év múlva, 1997-ben a Magyar Tudományos Akadémia hívott össze egy széles körű értekezletet, amelyre engem is meghívtak hozzászólási felkéréssel, s ott már elismerték, hogy többre van szükség, mint nyelvművelő cikkekre és előadásokra: más nyelvművelő, jobban mondva nyelvvédő formát is alkalmazni kell, ha anyanyelvünk fejlődését helyes irányba akarjuk terelni. Ismerjük el – s ezt nyíltan ki is jelentettem ott – hogy mi, magyarok néha túlságosan óvatosak, a szükségesnél toleránsabbak vagyunk. Attól tartunk, megsértjük a demokrácia alapelveit, ha a nyilvános nyelvszennyezés lehetőségét hivatalos módszerekkel korlátozzuk. Azzal még nem vétünk a demokratizmus ellen, ha másokat közös kincsünk, az anyanyelv nyilvánvaló rontásában legális módon korlátozunk. Nálunk is zavaró az angol szavaknak a beáramlása, akárcsak ott, de talán itt nem olyan mértékű, mert a szlovák hatóságok – bár a szlovák nyelvben jóval több az idegen szó, mint a magyarban – jobban védik anyanyelvüket a most terjedő nemkívánatos angol elemektől, mint mi, magyarok. (Néha még a magyart is nemkívánatos idegen elemnek tekintik némelyek.) De azt is látnunk kell, hogy bizonyos angol szavak ellen nem szabad hadakoznunk, hiszen az angol ma már a tudomány terjesztésének nyelve, s elkerülhetetlen e szavak használata. Elég, ha pl. a számítógéppel végzett műveleteket, fogalmakat jelölő szavakat említem. Amíg nem sikerül ezeket magyar elemekkel helyettesítenünk, addig el kell fogadnunk őket saját érdekünkben.

De nekünk, felvidéki magyaroknak nem is az angol okozza a nagyobb gondot, hanem a többségi szlovák nyelv hatása. A szlovákiai magyar ember reflexszerűen beszerkeszti a szlovacizmusokat magyar nyelvhasználatába. A szlovák hatásokat nem tudjuk kizárni, hiszen a szlovákokkal együtt élünk egy országban, s az ország irányítása szlovák nyelven történik. Nekünk legalább a választékosabb magyar megnyilatkozásainkban az egyetemes standardhoz kellene igazodnunk, de valljuk be, ez sem mindig sikerül. Még a kultúra, az oktatás, a tudományos élet területén sem. Nem, mert az idegen hatások elleni védekezéshez nem elég, ha csupán hangsúlyozzuk: kerüljük ezeket, közben meg a szlovacizmusokról konkrétan esetleg csak nyelvművelő cikkekben szerzünk tudomást. Ezeket a szlovacizmusokat meg kell ismertetnünk még az iskolában a tanulókkal, illetve gondoskodnunk kell arról, hogy minél többen tudomást szerezhessenek róluk. Nem azért kell megtanítani ezeket, hogy használják, hanem elsősorban azért, hogy elkerülhessék őket legalább a standardban. Elkerülni pedig csak azokat

vagyunk képesek, amelyekről tudomásunk van. A bizalmas társalgásban senki sem tilthatja meg a használatukat, de választékos nyelvhasználatba nem valók.

Megállapíthatjuk, hogy kisebbségi környezetben – az állandó idegen nyelvi hatás miatt – még a magyar tan nyelvű iskolákban sem ismerik meg a kívánt módon és mértékben anyanyelvünket tanulóink. Főként azért, mert keveset olvasnak; a tévéadások nem pótolják az élő irodalmat. Okkal vetődik fel tehát a kérdés: mi van azokkal, akik nem magyar iskolába járnak? Mindenki ismeri ezt a szállóigét is: Nyelvében él a nemzet. Sokszorosan igaz ez a nemzeti kisebbségekre vonatkoztatva. Minket, magyarokat itt és nemzetközi viszonylatban is a közös nyelv köt össze. Kötelességünk hát, hogy ezt továbbadjuk gyermekeinknek, unokáinknak. De arról is gondoskodnunk kell, hogy e nyelv őket is elsősorban a magyar kultúrához kösse. Talán sokan rádöbbenek már arra, hogy ezt csak a magyar nyelvű iskoláztatással érjük el. Bevezetőben azt mondtam: az anyanyelv a legerősebb alapja magyarságtudatunknak. Aki más nyelven szerez általános műveltséget, azon a másik nyelven lesz művelt, az azt a másik nyelvet fogja magasabb szinten beszélni, nem az anyanyelvét. Udvarolni is inkább azon a nyelven fog, mintsem a gyengébben ismert anyanyelvén. Ez utóbbit talán még szégyelleni is fogja azért, mert nem tudja jól kifejezni rajta gondolatait. S ha hozzá hasonló vagy még inkább másféle partnerre talál, házasságuk meghatározza jövőendő családjuk sorsát is. Így az anyanyelvünkhöz való viszonyunk kisebbségünk sorsát is eldöntheti. Most, amikor már lehetőségünk nyílt arra, hogy fiataljaink anyanyelvükön tanulhassanak az alapiskolától az egyetemig, bűn lenne, ha nem élnénk ezzel. S ha azt is tekintetbe vesszük, hogy a magyarság nemcsak az anyaországban, hanem jelentős hányada kisebbségi körülmények között él, más nyelvek és más kultúrák hatásainak kitéve, fokozott felelősséget kell éreznünk, hiszen tőlünk is függ a magyarság jövője. Mi sokszor elvárjuk – nyilván joggal –, hogy az anyaország érezzen felelősséget értünk. De nézzük csak, mit ír Illyés Gyula Válasz Herdernek és Adynak című cikkében: „A világon mintegy tizenöt-tizenhat millió magyar él. Ebből azonban csak tízmillió az ország területén, határain belül; a többi úgy tapadva a térképbeli országra, mint kenyérre a héja.” Ez a találó hasonlat nemcsak az anyaországi és a kisebbségi magyarok egybetartozását érzékelteti, hanem azt is, hogy ahogyan a kenyér héja védi az egész kenyeret – a belet pl. a kiszáradástól –, úgy védik a kisebbségek is az anyaország épségét. Ha megsérül a héj, megromolhat az egész kenyér.

Fel tehát a fejjel, és félre a sérelmekkel! Kormányok jönnek, kormányok mennek, de a nemzet marad, s nekünk, kisebbségieknek is szilárdan helyt kell állnunk ott, ahová a sors rendelt bennünket. Mert nekünk itt szerepünk van: nemcsak magunkat, hanem az egész nemzetet kell védenünk. Ehhez kívánok mindnyájunknak sok erőt.

Jakab István